

**XALQARO MOLIYA TASHKILOTLARI MABLAG‘LARIDAN FOYDALANISH
ASOSIDA O‘ZBEKISTONDA YASHIL LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISHNI
TAKOMILLASHTIRISH**

Ravshanova Maktuba Ubaydullo qizi

Mustaqil tadqiqotchi.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21914327>

Annotatsiya. Ushbu tezisda O‘zbekistonda yashil loyihalarni moliyalashtirishda xalqaro moliya tashkilotlari mablag‘laridan foydalanishning amaldagi holati, asosiy moliyalashtirish usullari va mavjud muammolar tahlil qilingan. Tadqiqotning maqsadi xalqaro moliya tashkilotlari resurslarini yashil loyihalarga samarali yo‘naltirish mexanizmlarini aniqlash hamda O‘zbekiston sharoitida ularni takomillashtirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotda qiyosiy tahlil, statistik guruhlash, tarkibiy tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi. 2025-yil yakunida O‘zbekiston davlat tashqi qarzi 39,821 mlrd dollarni tashkil etgan bo‘lib, uning 22,313 mlrd dollari yoki 56 foizi xalqaro moliya tashkilotlari hissasiga to‘g‘ri kelgan.

Mazkur mablag‘larning salmoqli qismi infratuzilma, energetika, suv ta‘minoti, transport va ijtimoiy sohalarini rivojlantirishga yo‘naltirilmoqda. Shu bilan birga, yashil loyihalarni moliyalashtirishda loyiha tayyorgarligining yetarli darajada emasligi, xususiy kapitalni jalb qilishning cheklanganligi, valyuta tavakkalchiligi va uzoq muddatli moliyaviy majburiyatlarni boshqarish bilan bog‘liq muammolar mavjud.

Kalit so‘zlar: xalqaro moliya tashkilotlari, yashil iqtisodiyot, yashil loyihalar, yashil moliyalashtirish, imtiyozli kredit, grant, davlat kafolati, davlat-xususiy sheriklik, qo‘shma moliyalashtirish, xususiy kapital, valyuta tavakkalchiligi, davlat tashqi qarzi, qayta tiklanuvchi energiya.

Bugungi kunda iqlim o‘zgarishi, energiya resurslariga bo‘lgan talabning ortishi, suv taqchilligi va atrof-muhitga salbiy ta‘sirning kuchayishi iqtisodiy rivojlanish jarayonida yashil loyihalarning ahamiyatini keskin oshirmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda yashil infratuzilmani yaratish katta miqdordagi uzoq muddatli moliyaviy resurslarni talab qiladi. Milliy byudjet va ichki jamg‘armalar hisobidan barcha loyihalarni moliyalashtirish imkoniyatining cheklanganligi xalqaro moliya tashkilotlari mablag‘laridan foydalanishni muhim moliyalashtirish manbasiga aylantirmoqda.

O‘zbekiston uchun mazkur masala alohida ahamiyatga ega. 2025-yil yakunida davlat tashqi qarzi 39,821 mlrd dollarni tashkil etgan, uning 22,313 mlrd dollari xalqaro moliya tashkilotlariga to‘g‘ri kelgan. Bu davlat tashqi qarzining 56 foiziga teng. 2026-yilning birinchi choragida esa davlat tashqi qarzi 39,776 mlrd dollar, xalqaro moliya tashkilotlari ulushi 22,363 mlrd dollarni tashkil etdi.

Jadval ma‘lumotlaridan ko‘rinadiki, O‘zbekiston davlat tashqi qarzida xalqaro moliya tashkilotlarining ulushi yuqori bo‘lib, eng katta ulush Jahon banki va Osiyo taraqqiyot bankiga to‘g‘ri keladi. Shu sababli mazkur tashkilotlarning moliyaviy resurslarini oddiy qarz manbai sifatida emas, balki iqtisodiyotni yashil o‘zgartirishga xizmat qiluvchi uzoq muddatli investitsiya vositasi sifatida ko‘rib chiqish maqsadga muvofiq.

O'zbekistonda xalqaro moliya tashkilotlari bilan hamkorlik so'nggi yillarda kengayib bormoqda. Ularning mablag'lari energetika, suv ta'minoti, transport, qishloq xo'jaligi va boshqa infratuzilma yo'nalishlarida qo'llanmoqda. Yashil loyihalar uchun ayniqsa qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, suv resurslarini tejash va iqlimga chidamli infratuzilma yo'nalishlari muhim hisoblanadi.

2-jadval. Yirik xalqaro moliya tashkilotlarining O'zbekistondagi yo'nalishlari

Tashkilot	2026-yil I chorak qarz	Asosiy yo'nalishlar
Jahon banki	9,042 mlrd dollar	energetika, suv, transport, qishloq xo'jaligi, ijtimoiy soha
Osiyo taraqqiyot banki	8,282 mlrd dollar	energetika, suv, transport, moliya, inson kapitali
Osiyo infratuzilmaviy investitsiyalar banki	2,285 mlrd dollar	infratuzilma, energetika, transport
Islom taraqqiyot banki	1,115 mlrd dollar	infratuzilma, energetika, ijtimoiy soha
Yevropa tiklanish va taraqqiyot banki	0,449 mlrd dollar	xususiy sektor, energetika, infratuzilma

Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi hamda xalqaro moliya tashkilotlari ochiq ma'lumotlari asosida.

Yashil loyihalarni faqat kredit hisobidan moliyalashtirish davlat qarziga bosimni kuchaytirishi mumkin. Shu sababli grant, kafolat, qo'shma moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik va xususiy investitsiyalarni birgalikda qo'llash muhimdir.

Yashil loyihalarni moliyalashtirishda imtiyozli kreditlar uzoq muddat va nisbatan past foiz stavkalarida ajratilib, moliyaviy yukni kamaytirish imkonini beradi, biroq davlat qarzining oshishiga olib kelishi mumkin. Grantlar qaytarilmaydigan mablag'lar bo'lib, qarz yukini yaratmaydi, ammo ularning hajmi odatda cheklangan. Kafolatlar loyihalardagi tavakkalchiliklarning bir qismini qoplash orqali xususiy mablag'larni jalb qilish imkoniyatini oshiradi, lekin davlat uchun shartli moliyaviy majburiyatlarni yuzaga keltirishi mumkin.

Qo'shma moliyalashtirish bir loyihaga bir necha moliyalashtirish manbalarini birlashtirish orqali uning moliyaviy bazasini kengaytiradi, biroq ishtirokchilar o'rtasidagi muvofiqlashtirish jarayoni murakkab kechishi mumkin. Xususiy investitsiyalar xususiy investorlar mablag'larini jalb etish orqali davlat mablag'lariga bo'lgan ehtiyojni kamaytiradi, ammo investorlar o'z mablag'lari uchun daromad olishni talab qiladi. Davlat-xususiy sheriklik davlat va xususiy sektorning uzoq muddatli hamkorligiga asoslanib, xususiy boshqaruv tajribasi va zamonaviy texnologiyalarni jalb qilish imkonini beradi, lekin davlat zimmasida uzoq muddatli moliyaviy majburiyatlar paydo bo'lishi mumkin. Loyiha daromadlariga asoslangan moliyalashtirishda qarz loyiha kelgusidagi pul oqimlari hisobidan qaytariladi, bu davlat balansiga tushadigan moliyaviy yukni kamaytirishi mumkin, biroq loyiha tijoriy tavakkalchiligi nisbatan yuqori bo'ladi.

O'zbekistonda yashil loyihalarni xalqaro moliya tashkilotlari mablag'lari hisobidan moliyalashtirish jarayonida, avvalo, loyihalarni tayyorlash sifatining yetarli darajada emasligi muammosi mavjud bo'lib, texnik-iqtisodiy asoslarning xalqaro talablar darajasida ishlab chiqilmasligi moliyalashtirish jarayonining cho'zilishiga sabab bo'lmoqda.

Shuningdek, davlat tashqi qarzining ortib borishi xalqaro mablag'lardan foydalanishda qarz barqarorligini ta'minlash masalasini dolzarb qilmoqda. Yana bir muhim muammo xususiy kapitalni yetarli darajada jalb qila olmaslik bo'lib, yashil loyihalarning yuqori boshlang'ich xarajatlari va tavakkalchiligi xususiy investorlarning ishtirokini cheklamoqda. Bundan tashqari, xorijiy valyutada jalb qilinadigan mablag'lar bo'yicha valyuta tavakkalchiligi milliy valyutada daromad oluvchi loyihalarning moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Davlat-xususiy sheriklik loyihalarida yuzaga keladigan uzoq muddatli shartli majburiyatlarni baholash va nazorat qilish mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi ham davlat moliyasiga kelgusida qo'shimcha yuk tushirish xavfini oshiradi. Shu bilan birga, xalqaro moliya tashkilotlari, davlat tashkilotlari va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning yetarli darajada muvofiqlashtirilmaganligi loyihalarni tanlash, tayyorlash va amalga oshirish samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Yashil loyihalarni moliyalashtirishni takomillashtirishning bir nechta yo'nalishlari mavjud.

Birinchi yo'nalish — yashil loyihalarning tayyorgarlik darajasini baholash tizimini joriy etish. Har bir loyiha moliyalashtirishga taqdim etilishidan oldin huquqiy, texnik, ekologik, moliyaviy va xavflarni boshqarish mezonlari bo'yicha 100 ballik tizimda baholanishi lozim.

Ikkinchi yo'nalish — yashil loyihalarni qo'shma moliyalashtirish jamg'armasini tashkil etish. Jamg'arma xalqaro moliya tashkilotlari, davlat byudjeti, xalqaro iqlim jamg'armalari va xususiy investorlar mablag'larini birlashtirishga xizmat qilishi kerak.

Uchinchi yo'nalish — yashil loyihalarning yagona elektron bazasini yaratish. Barcha investitsiya loyihalari yagona tizimga kiritilib, moliyaviy tayyorgarligi va iqtisodiy samaradorligi bo'yicha saralanishi lozim.

To'rtinchi yo'nalish — valyuta tavakkalchiligini kamaytirish mexanizmlarini rivojlantirish.

Xalqaro moliya tashkilotlari va Markaziy bank ishtirokida yashil loyihalar uchun valyuta tavakkalchiligini qisman qoplash vositalarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq.

Beshinchi yo'nalish — davlat-xususiy sheriklik loyihalarida shartli majburiyatlarni hisobga olish tizimini kuchaytirish. Davlatning kelgusidagi to'lovlari, kafolatlari va boshqa majburiyatlari yagona reyestrda aks ettirilishi kerak.

Yashil loyihalarni moliyalashtirish samaradorligini oshirish uchun loyihalarni tayyorgarlik darajasini baholash tizimini joriy etish, ya'ni loyihalarni 100 ballik mezon asosida saralash taklif etiladi. Bu loyiha sifatini oshirib, moliyalashtirish jarayonini tezlashtiradi. Shuningdek, qo'shma moliyalashtirish jamg'armasini tashkil etish orqali xalqaro va xususiy mablag'larni birlashtirish hamda xususiy kapitalni ko'paytirish mumkin.

Yagona elektron loyiha bazasini yaratish loyihalar haqidagi ma'lumotlarni markazlashtirib, ularni tanlash samaradorligini oshiradi. Valyuta tavakkalchiligini kamaytirish mexanizmlarini joriy etish orqali valyuta kursi o'zgarishlarining salbiy ta'sirini kamaytirish va loyihalarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash mumkin. Bundan tashqari, shartli majburiyatlar reyestrini shakllantirish davlatning kelgusidagi moliyaviy majburiyatlarini yagona hisobga olish va davlat moliyasi barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, xalqaro moliya tashkilotlari O'zbekistonda yashil loyihalarni moliyalashtirishning eng muhim tashqi manbalaridan biridir.

2025-yil yakunida davlat tashqi qarzining 56 foizi xalqaro moliya tashkilotlari hissasiga to'g'ri kelgan. 2026-yil birinchi choragida ham mazkur ulush 56 foiz darajasida saqlangan.

Shu bilan birga, xalqaro mablag'larni jalb qilishning o'zi yetarli emas. Asosiy vazifa ushbu mablag'larni yuqori iqtisodiy va ekologik samaraga ega loyihalarga yo'naltirish, xususiy kapitalni safarbar qilish va davlat qarziga tushadigan bosimni kamaytirishdan iborat. Kelgusida xalqaro moliya tashkilotlari mablag'larini faqat kredit manbai sifatida emas, balki xususiy investitsiyalarni jalb qiluvchi va yashil iqtisodiyotga o'tishni tezlashtiruvchi vosita sifatida qo'llash maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Asian Development Bank (2026) *Asian Development Bank and Uzbekistan: Fact Sheet*. Manila: Asian Development Bank. Available at: <https://www.adb.org/publications/uzbekistan-fact-sheet>
2. Asian Development Bank (2026) *Uzbekistan and ADB*. Manila: Asian Development Bank: [ADB – Uzbekistan](#)
3. Asian Development Bank (2024) *Uzbekistan: Country Partnership Strategy (2024–2028)*. Manila: Asian Development Bank: [ADB Country Partnership Strategy 2024–2028](#)
4. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2026) *Davlat qarzi statistikasi: 2026-yil I choragi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi.
5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2026) *Davlat qarzi statistikasi: 2025-yil yakunlari*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi
6. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2026) *Davlat tashqi qarzining tarmoqlar kesimidagi tarkibi: 2026-yil I choragi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi
7. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2026) *Davlat qarzining valyutalar kesimidagi tarkibi: 2026-yil I choragi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki (2026) *Tashqi qarz statistikasi*. Toshkent: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Available at: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki
9. O'zbekiston Respublikasi (2019) *Davlat-xususiy sheriklik to'g'risidagi Qonun*, O'RQ-537-son, 10 may 2019-yil. Toshkent. Available at: [LexUZ – O'RQ-537-son Qonun](#)